

UiO • **Department of Private Law**
University of Oslo

Samiske saker i norske domstoler – 21. mars 2022

Historiske kilders anvendelse og betydning i samiske saker

Kirsti Strøm Bull

Dr. Yngvar Nielsen:

Lappernes fremrykning mod syd i Thronhjems stift og Hedemarkens amt.

22de november 1889.

Når der i Sverige tales om lapper, går tanken ikke så langt mod nord, som når det samme lille folk nævnes i Norge. Hertillands står det for den almindelige bevidsthed som noget langt mere arktisk, — som hovedsagelig tilhørende det yderste Norden. Dette er imidlertid urigtigt. I Norge, ligesåvel som i Sverige, strækker det lille lappiske folk sig efter fjeldryggen ned i de centrale landsdele, og — hvad der fremfor alt er at mærke — der foregår i vore dage endog en fremrykning af lapper, der, når man betænker, hvor vort land har sit geografiske midtpunkt efter længden, endog må siges at være nået ned til dettes sydligere partier, ja længere mod syd, end man træffer dem i Sverige. Det er en indvandring, som har tiltrukket sig megen opmærksomhed og fremkaldt mange klager, og som tilsidst (under 12 juli 1889) har foranlediget nedsættelsen af en kgl. kommission, med det hverv at undersøge forholdene mellem de fastboende nordmænd og de omvankende lapper i de to trondhjemske amter og i Hedemarkens amt. Lappernes vandring mod syd er bleven et af vore mere brændende spørgsmål, der kræver sin ordening.

Hvad her skal fremlægges, er et videnskabeligt bidrag til løsningen af dette praktiske spørgsmål, der for et ikke ringe tal af vore landsmænd har en meget væsentlig aktuel interesse. Jeg har i løbet af sommeren 1889, med offentligt stipendium, bereist de egne, hvori lapperne i de senere år have slået sig ned omkring Fæmund, og derfra besøgt deres ældre bosteder opover til Namseskogene. Jeg har der på stedet, samtidig med, at jeg foretog indsamlinger af ethnografiske

Det var to omstendigheter som var avgjørende for spørsmålet «om den lappiske befolknings ælde i Røros- og Fæmundstrakten:

- man savner for det første *lappiske stedsnavne*, og
- man støder dernæst ikke i fjeldet på sikre *lappiske begravelser og offerpladse*.»

Ifølge Yngvar Nielsen hadde samene først kommet til søndre del av Trøndelag på slutten av 1600- tallet og til Rørostraktene enda senere, først godt ut på 1700-tallet.

Hans lære ble kalt *fremrykningsteorien*.

Dr. Yngvar Nielsen:

Lappernes fremrykning mod syd i Thronhjems stift
og Hedemarkens amt.

22de november 1889.

Når der i Sverige tales om lapper, går tanken ikke så langt mod nord, som når det samme lille folk nævnes i Norge. Hertillands står det for den almindelige bevidsthed som noget langt mere arktisk, — som hovedsagelig tilhørende det yderste Norden. Dette er imidlertid urigtigt. I Norge, ligesåvel som i Sverige, strækker det lille lappiske folk sig efter fjeldryggen ned i de centrale landsdele, og — hvad der fremfor alt er at mærke — der foregår i vore dage endog en fremrykning af lapper, der, når man betænker, hvor vort land har sit geografiske midtpunkt efter længden, endog må siges at være nået ned til dettes sydligere partier, ja længeré mod syd, end man træffer dem i Sverige. Det er en indvandring, som har tiltrukket sig megen opmærksomhed og fremkaldt mange klager, og som tilsidst (under 12 juli 1889) har foranlediget nedsættelsen af en kgl. kommission, med det hverv at undersøge forholdene mellem de fastboende nordmænd og de omvankende lapper i de to trondhjemske amter og i Hedemarkens amt. Lappernes vandring mod syd er bleven et af vore mere brændende spørgsmål, der kræver sin ordning.

Hvad her skal fremlægges, er et videnskabeligt bidrag til løsningen af dette praktiske spørgsmål, der for et ikke ringe tal af vore landsmænd har en meget væsentlig aktuel interesse. Jeg har i løbet af sommeren 1889, med offentligt stipendium, bereist de egne, hvori lapperne i de senere år have slået sig ned omkring Fæmund, og derfra besøgt deres ældre bosteder opover til Namseskogene. Jeg har der på stedet, samtidig med, at jeg foretog indsamlinger af ethnografiske

Yngvar Nielsens «fremrykningsteori» ble umiddelbart akseptert av Lappekommisjonen 1889.

Lappekommisjonens utredning:

«Den Paastand, at Lapperne i fordums Tid har havt Tilhold sydligere end nu, saavel i Norge som i Sverige, og at de ere de egentlige Urbeboere, som af Skandinaverne ere drevne mod Nord og bort fra Trakter, tør formentlig ikke længere af Nogen fastholdes, efterat det Urigtige i en saadan Antagelse synes tilstrækkelig paavist ved nyere Tids videnskabelige Forskning.»

Om forholdet mellom bøndene og samene i «Søndre Trondhjems og Hedemarks Amter» heter det i Lappekommisjonens utredning:

«... at den jordbrugende Befolkning allerede forlængst havde begyndt sin kultiverende Gjerning før Lappernes Komme, og saagodtsom overalt i større eller mindre Udstrækning taget Dal- og Fjeldstrækninger i Brug. Det er derfor utvilsomt Lapperne, som i disse distrikter har trængt sig ind paa den jorddyrkende Befolkning og senere været denne til stor Gene.»

Rt. 1892 s. 411- 28 bønder i Gauldalen fikk medhold i at samenes reinbeiting var ulovlig. Yngvar Nielsens «fremrykningsteori» fikk avgjørende betydning.

«Af en Afhandling av Professor Yngvar Nielsen om Lappernes Fremrykning mod Syd i Trondhjems Stift og Hedemarkens Amt fremgaar det nemlig, at Lapperne paa sin Fremtrængen sydover i Norge i Aaret 1742 endnu ikke havde slaaet sig ned her . Bøndernes Sæterdrift og Slaatemarker i disse Fjeldstrækninger ere selvfølgelig langt ældre.»

En uttrykkelig henvisning til Yngvar Nielsens «fremrykningsteori» er det også i en høyesterettsavgjørelse fra 1897, Rt. 1897 s. 579 *Aursundendommen I*

Utredningen til Lappekommisjonen av 1889 får avgjørende betydning i rettssaker om samenes bruk, og hvor samene ikke anerkjennes beiterett på alders tids bruk

Trollheimendommen Rt. 1981 s. 1215, *Korssjøfjelldommen*, Rt. 1988 s. 1217

I *Korssjøfjelldommen* slutter Høyesterett seg til denne uttalelsen fra lagmannsrettens mindretall:

«Retten er henvist til å bygge på skriftlig materiale om bruksutøvelsen. Lappekommisjonens arbeid er i denne forbindelse helt sentralt, ikke minst fordi kommisjonen i stor utstrekning foretok avhør av vitner som gjennom forklaringer direkte til kommisjonen kunne kaste lys over bruksforholdene i omtrent hele det forrige århundre og dermed den tidsperiode som står sentralt i saken.»

Aursundendommen II, 1997 s. 1608

Selbuddommen, Rt. 2001 s. 769 (P)

Høyesteretts flertall har et kritisk syn på Lappekommisjonens utredning.

Påker at Lappekommisjonen av 1889 delte samtidens negative syn på reindriften og at kommisjonen var ensidig sammensatt. Førstvoterende uttaler:

«Jeg påpeker også at kommisjonen ikke hadde samisk representasjon. Og da den ble utvidet i 1891, var det ytterligere en bonde som kom inn. I dag ville det ha vært utenkelig at samene ikke var representert i en tilsvarende kommisjon. Hovedtyngden av de protokollerte forklaringene er dessuten avgitt av fastboende.»

Selbuddommen: Om sørsamisk historieforskning

Retten flertall fremhever at det er særegne metodespørsmål ved sørsamisk historieforskning, siden samene ikke hadde et skriftspråk. Men samene hadde muntlige overleveringer, og om disse uttaler førstvoterende:

«På den annen side hadde selvsagt samene, i likhet med de fastboende, muntlige overleveringer. Slike overleveringer må vurderes nøye, men kan ikke generelt avvises. Og dersom de støttes av andre opplysninger, kan de få økt vekt.»

Om de få kulturminner i tvisteområdet heter det:

«... samene var nomader og stort sett brukte organiske materialer som går i forråtnelse, vil det også kunne være vanskelig å finne fysiske spor etter reindriften.

Disse forhold tilsier varsomhet med å trekke slutninger av at man mangler konkrete opplysninger om samenes tilstedeværelse i et område. Dette gjelder ikke minst i Selbu hvor undersøkelser etter samiske kulturminner har hatt et svært beskjedent omfang.»

Selbuddommen: Lappekommisjonens egne avhørsprotokoller – en viktig historisk kilde i saken

Bibliotekar Anders Løøv hadde i 1991 fullført et omfattende arbeid med å transkribere Lappekommisjonens protokoller som inneholdt avhør av vitner. Protokollene avdekket at det ikke alltid var samsvar mellom Lappekommisjonens konklusjoner om reindriftssamenes bruk og det som fremgikk av de protokollerte forklaringer.

Etter å ha gjengitt flere av de protokollerte forklaringer, uttaler førstvoterende:

«... det er klare forskjeller mellom kommisjonens beskrivelse og det protokollerte. Det er vanskelig å forene kommisjonens utsagn om hvor reinen hadde beitet, med hovedinntrykket av de forklaringene som er sitert foran.»

Lappekommisjonen av 1892: undersøkelse av «Lappeforholdene i Nordlands Amt»

Lappekommisjonen av 1897: den grenseoverskridende reindriften mellom Sverige og Norge - men beskriver også norske samers reindrift.

En rettslig utredning av Nikolaus Gjelsvik: reindriftssamenes gamle bruk er bare en tålt bruk som må vike for jordbruk og andre samfunnsganlige formål.

Renbeitekomiteen av 1901: Vern av barskog i Finnmark og forholdet til reindriften.

En rettslig utredning av Andreas Tostrup Urbye: Reindriftssamenes bruk en rett som hvilte på alders tids bruk og har ekspropriasjonsrettslig vern.